

6. Саблук П.Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково - популярні нариси у трьох томах. Т.3. Формування наукової ринкової школи економістів-аграрників. / П.Т. Саблук– К.: ІАЕ, 2001. – 486 с.

7. Сільське господарство Тернопільської області за 2009 рік. Статистичний збірник / за ред. П.З. Сави. – Тернопіль : Тернопільське ГУС, 2010. – 217 с.

8. Сільське господарство Тернопільської області за 2010 рік. Статистичний збірник / за ред. Т.М. Гришук. – Тернопіль : Тернопільське ГУС, 2011. – 215 с.

УДК 631.11:332.33:004.14

ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ АГРОПРОМИСЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Дивнич А.В., здобувач

Полтавська державна аграрна академія

У статті розглянуто проблеми використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах-учасників інтеграційних формувань, запропоновано шляхи їх вирішення.

Problems of the land using in farms, participating in integration units are considered in the article, and ways of their solving are proposed.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років в агропромисловому комплексі України суттєво посилюється вплив інтеграційних процесів, зумовлених підвищенням рівня інвестиційної привабливості галузі. Вказані процеси супроводжуються, як правило, залученням інтегрованими сільськогосподарськими формуваннями додаткових земельних ресурсів у господарське використання. При цьому виникають ризики використання землі без урахування фактичних якісних її характеристик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів діяльності інтегрованих агропромислових структур, а також вивченню рівня використання такими структурами земельних ресурсів, присвячені праці українських та російських науковців В. П. Арашукова, А. О. Гуторова, А. Є. Данкевича, А. Г. Мартина, І. Г. Ушачева.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження аспектів раціонального використання земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами, що входять до складу інтегрованих агропромислових формувань в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті розвитку ринкових економічних відносин та відповідних інституційних перетворень найбільшого поширення в Україні набули вертикально інтегровані форми організації агробізнесу – агрохолдинги. Економічні переваги від утворення таких об'єднань полягають у можливості скоротити операційні витрати в розрахунку на одиницю продукції, у тому числі за рахунок збільшення масштабів діяльності, а саме шляхом концентрації земельних ділянок (паїв) та інших виробничих ресурсів.

Оцінка рівня ефективності використання земельних ресурсів у інтегрованих сільськогосподарських об'єднаннях у цілому, прогнозування тенденцій розвитку ускладнюється обмеженим доступом до інформації та переважною юридичною самостійністю підприємств, які входять у склад вказаних формувань. За розрахунками А. Є. Данкевича, в Україні функціонує понад 60 великих агропромислових холдингів, якими контролюється понад 6 млн. га, або близько 24 % ріллі [2, с. 36]. Вказані структури є найбільшими виробниками зернових і технічних культур, та здійснюють заходи зі збільшення підконтрольних земельних ресурсів.

Щодо підприємств-учасників агропромислового інтеграційного об'єднання земельні ресурси виконують певні економічні функції. На всіх виробничо-технологічних рівнях вертикально інтегрованої організації земельні ресурси є просторовим базисом для розміщення виробничих потужностей, а в галузі сільського господарства, зокрема, рослинництві – як основний засіб виробництва та предмет праці (рис. 1).

Наявність певних недоліків господарського механізму інтегрованих структур спричиняє проблеми щодо раціонального використання земельних ресурсів. Внаслідок цього виробничий потенціал зазначених організаційних структур реалізовується не в повній мірі. Так, російські вчені І. Г. Ушачев та В. П. Арашуков наголошують, що основна мета – максимізація прибутку в розрахунку на одиницю інвестованого капіталу – в корпораціях формується головним чином в інтересах інтеграторів-власників землі та майна [7, с. 11].

Рис. 1. Економічні функції земельних ресурсів у вертикально інтегрованих агропромислових формуваннях

Джерело: авторська розробка

Тому напрямки використання наявних земельних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами-учасниками інтеграційної структури визначаються на основі економіко-правових відносин з інвестором-інтегратором. Водночас, незважаючи на формальну юридичну самостійність, сільськогосподарські підприємства перебувають в становищі структурного підрозділу інтеграційної структури, і фактично господарської самостійності позбавлені, оскільки змушені чітко виконувати загальну виробничу програму по об'єднанню.

Проте, слід зазначити, що один з головних виробничих ресурсів у сільському господарстві – землю – не можна ототожнювати з основними засобами в інших галузях національної економіки. А. Г. Мартин вказує, що, крім постійності місцезнаходження, земля характеризується незамінністю та просторовою обмеженістю [4, с. 26]. Тобто сільськогосподарське підприємство змушене користуватися лише тими земельними ділянками, які становлять його просторовий базис. Крім того, використання земельних ресурсів з огляду на можливість отримання максимального прибутку тільки у короткостроковій перспективі призвело до суттєвого погіршення якісних показників ґрунтів, які є динамічними багатокомпонентними природними утвореннями з різними фізичними, фізико-хімічними та механічними властивостями.

В Україні водній та вітровій видам ерозії піддано понад 14,9 млн. га сільськогосподарських угідь, або 32 % від загальної площі цих земель [8, с. 6]. Темпи втрат гумусу в ґрунтах Полтавської області щороку в середньому становлять 0,39 т/га [6, с. 12]. Нами встановлено, що упродовж 1990 – 2009 рр. площі сільськогосподарських угідь в Україні у володінні та користуванні сільськогосподарських підприємств щороку зменшувалися у середньому на 532,9 тис. га [3, с. 98].

Вказані чинники у довгостроковій перспективі можуть призвести до незворотних наслідків суттєвої втрати виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств та зниження рівня конкурентоспроможності до критичної межі.

У цілому в інтегрованих сільськогосподарських формуваннях спостерігається вищий рівень економічної ефективності господарювання порівняно із середніми показниками по сільськогосподарських підприємствах України. Згідно досліджень А. О. Гуторова, у 2009 р. в інтеграційних об'єднаннях холдингового типу середній рівень фондооснащеності був у 4,4 рази вищим за середньоукраїнське значення, а рівень прибутковості у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь – у 15,8 рази [1, с. 105].

Водночас зауважимо, що у деяких інтеграційних організаціях не забезпечується ефективне використання земельних ресурсів унаслідок неврахування у виробничій програмі їх особливостей. Ситуація значно ускладнюється наявністю в Україні деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель. За даними фахівців Держземагенства України, таких земель, що підлягають консервації, налічується понад 1 млн. га. Також 135 тис. га порушених земель підлягають рекультивації, 269 тис. га малопродуктивних угідь – поліпшенню [9].

Організації-інтегратори намагаються концентрувати землі з високим рівнем родючості, наближені до об'єктів транспортної та обслуговуючої інфраструктури. Проте посилення конкуренції на ринку оренди землі, безумовно, є чинником часткового залучення земельних ділянок із деградованими і малопродуктивними ґрунтами.

Також слід зазначити, що на даний час в Україні існує проблема відсутності повних та достовірних відомостей про характеристики всіх земельних ділянок. У 2010 р. в державному реєстрі земель обліковувалися семантичні та картографічні відомості лише близько 39 % від загальної кількості земельних ділянок [5]. Тому підприємства-учасники інтеграції не володіють інформацією щодо якісного стану земель, які планують залучити, а власники (орендодавці) – їх стан після закінчення дії договірних зобов'язань.

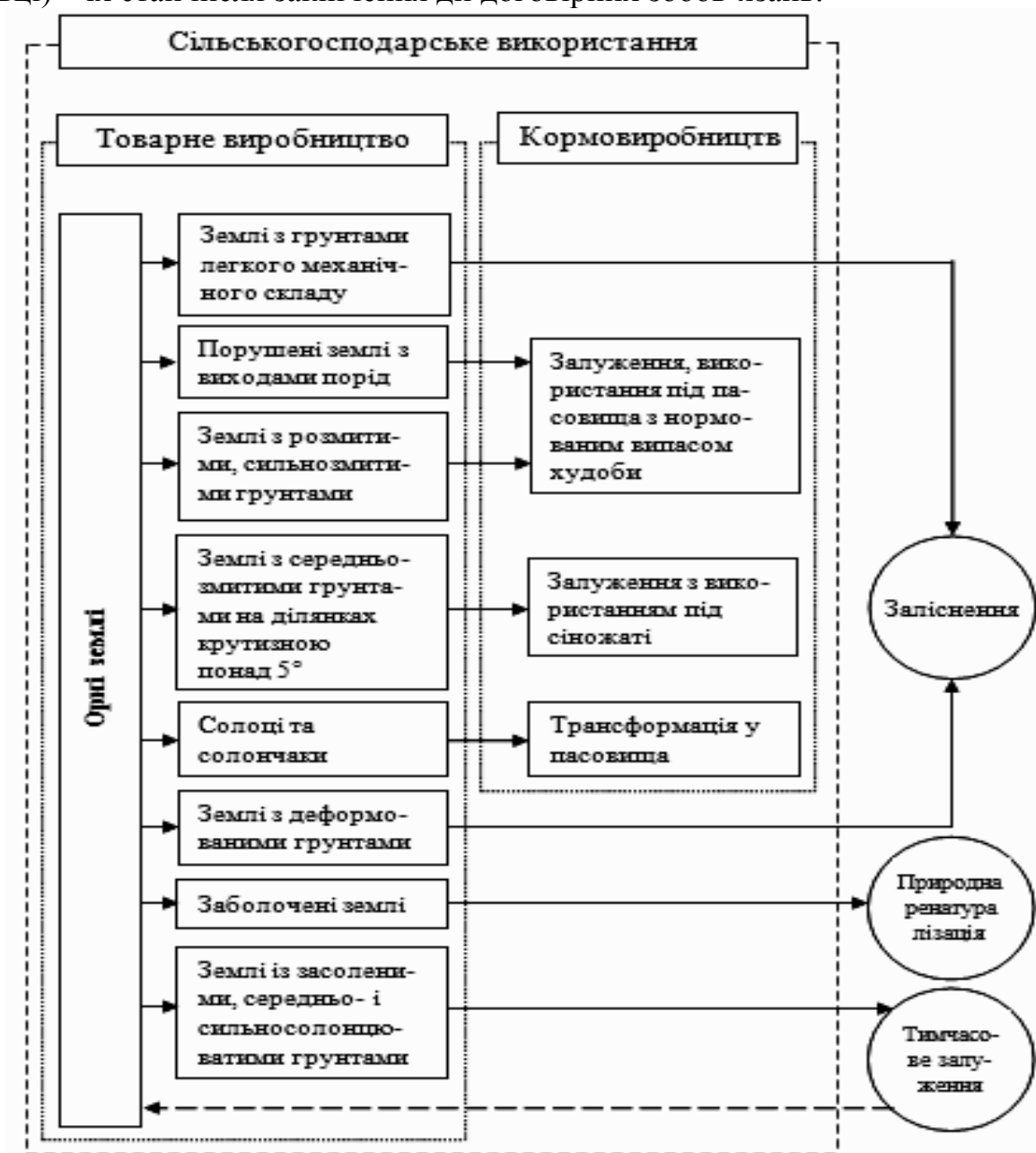

Рис. 2. Напрями використання земель із деградованими та малопродуктивними ґрунтами

Джерело: авторська розробка

У разі виведення земель з господарського обороту сільськогосподарські підприємства зазнають не лише зниження власного виробничого потенціалу, не виконують загальний бізнес-план по інтеграційному об'єднанню, а й вступають у конфлікт з власниками проблемних земельних ділянок.

Рекомендовані напрями використання таких земель наведені на рис. 2. Ті землі, які підлягають залуженню, можливо не виключати з господарського обігу, а використовувати для формування кормової бази галузі тваринництва. При цьому уможлиблюється забезпечення економічних інтересів як господарюючих суб'єктів, так і власників земельних ділянок.

Висновки. Застосування переваг великотоварного виробництва шляхом залучення у господарське використання значних за розмірами земельних ресурсів, наявність інвестиційного забезпечення надає сільськогосподарським підприємствам-учасникам інтеграції додаткових конкурентних переваг. Водночас, для підвищення економічної ефективності інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі необхідно забезпечити можливість сільськогосподарських підприємств самостійно планувати використання наявних земельних ресурсів і приймати рішення щодо доцільності залучення додаткових земель у господарське використання.

Розробка виробничої програми інтеграційного об'єднання повинна здійснюватися із урахуванням фактичної структури земельних ресурсів, і бути спрямована на високоефективне використання усіх ресурсів, раціоналізацію складу, розміру та структури інтегрованих формувань.

Література:

1. Гуторов А. О. Агрохолдинги як ефективна форма концентрації сільськогосподарського виробництва / А. О. Гуторов // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 102-107.
2. Данкевич А. Формування земельних масивів інтегрованих структур / А. Данкевич // Землевпорядний вісник. – 2011. – № 2. – С. 36-41.
3. Дивнич А. В. Методичні підходи при здійсненні експертної грошової оцінки вартості земель сільськогосподарського призначення / А. В. Дивнич // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2011. – № 2 (т. 1). – С. 97-104.
4. Мартин А. Захист економічної конкуренції у сільськогосподарському землекористуванні: переваги і недоліки / А. Мартин // Землевпорядний вісник. – 2010. – № 8. – С. 26-32.
5. Мартин А. Проблеми державного земельного кадастру в Україні / А. Мартин [Електронний ресурс] // Веб-сайт Земельної спілки України. – Режим доступу: http://zsu.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=96:-1&catid=62:2011-01-12-14-57-08&Itemid=87.
6. Писаренко П. В. Формування екологічно збалансованих агроєкосистем шляхом усунення негативних явищ у сучасному розвитку ґрунтових процесів / П. В. Писаренко, А. В. Калініченко, О. О. Горб // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2006. – № 1. – С. 11-14.
7. Ушачев И. Организационно-экономический механизм развития агрохолдингов / И. Ушачев, В. Арашуков // АПК: экономика, управление. – 2007. – № 5. – С. 9–14.
8. Ярошенко П. П. Енергозбереження та екологічна безпека у процесі обробітку ґрунту / П. П. Ярошенко, М. М. Опара // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2008. – № 1. – с. 6-11.
9. Держземагенство: фінансування робіт з охорони земель здійснюється вкрай незадовільно [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного агентства земельних ресурсів України. – Режим доступу: http://www.dazru.gov.ua/terra/control/uk/publish/article?art_id=117850&cat_id=97889.